

Кузьо Л.И. Содержание понятия «временная перспектива» как предмет психологического анализа.

Проанализировано основные подходы к изучению временной перспективы личности. Раскрыто содержание понятия временной перспективы, выделены его структурные элементы и их характеристики.

Ключевые слова: *временная перспектива, жизненная перспектива, жизненные цели, жизненные планы, ожидания, структурные элементы, психологический аспект.*

Kuzio L.I. Contents of the Concept of "Temporal Perspective" as the Subject of Psychological Analysis.

The main approaches to the definition of notion of individual's life prospect are analyzed in the article. The content of notion of life prospect is revealed, its meaningful structural elements and their characteristics are singled out.

Key words: *life prospect of future, life goals, life plans, expectations, structural elements, psychological aspect.*

Стаття надійшла 9 червня 2011 року

УДК 316.422.42:159.99

Л.С. Орищин

ВПЛИВ ЗМІН ТА НЕПЕВНОСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ОСОБИСТІСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЮДЕЙ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Окреслено різноманітні форми та зміст ставлення людини до змін та їх прийняття у сучасному суспільстві, висвітлено основні механізми адаптації до таких обставин довкілля.

Ключові слова: *зміни в суспільстві, трансгресія, епоха «важких приладів», епоха «легких приладів».*

Постановка проблеми. Сучасні умови суспільного життя змушують нас задуматися над тим, наскільки певними і стабільними є його умови. Думки про непевне майбутнє майже щоденно супроводжують нас, відтак впливають на прийняття рішень, самопо-

чуття та самоідентичність людини. Така невпевненість є причиною змін та їх нестримного розвитку, що переважають у сучасному суспільстві.

Поведінка людини у непевній ситуації зовнішнього довкілля завжди характеризується певною мірою ризику. Сучасний стан розвитку суспільства охоплює достатньо велику кількість ризикованих ситуацій, тому важливим є детальний розгляд особливостей цього стану з метою покращення адаптації та пристосування людей до нього.

Стан дослідження. Серед дослідників (У. Бек, А. Гідденс, Л. Колаковські, Л. Марек, П. Олесь) побутують думки, що епоха сучасності вирізняється великою кількістю непевностей та тривог [2; 5; 6; 8; 9;]. Тому проблема суспільства, де спостерігаються зміни, набуває щораз більшої актуальності і якомога ґрунтовніше вивчається представниками різних галузей науки. Серед дослідників психологічних аспектів впливу непевності сучасного життя розглядаються та вивчаються аспекти впровадження змін у сучасне життя (Й. Козелецькі) та способи адаптації (П. Олесь) людини до цих змін [7; 9]. Люди змінюють своє ставлення до непевних, тривожних подій та явищ, які дуже часто в сучасному світі можуть викликати зацікавлення до них, а не прагнення уникнути будь-якою ціною. Домінує та переважає потреба ґрунтовного дослідження таких явищ, для того щоб зрозуміти їхню сутність та вплив на людину.

Мета статті – розкрити вплив змін сучасного суспільства на особистісні особливості та психологічні адаптаційні механізми сучасної людини.

Виклад основних положень. Чимало дослідників сучасності (У. Бек, З. Бауман, А. Гідденс) ґрунтують свої теорії на порівнянні сучасних умов суспільства з колишніми традиційними устроями [2; 3; 5].

Ґрунтовним порівнянням таких систем займався зокрема З. Бауман [3], котрий у книзі «Змінна сучасність» порівнює епохи «важких приладів» та «легких приладів».

На його думку, минула епоха «важких приладів» характеризується домінуванням великих фабрик та заводів, машин, станків та виробництва різних соціальних благ, які постійно збільшували свої розміри та території і відповідно вимагали залучення великої кількості працівників.

Основною метою цієї епохи було здобування нових земель, зайняття якнаймасштабніших територій і знаходження можливостей до якнайтривалішого утримання цих капіталів. Можливості й багатство людини вимірювалися величиною та якістю «важких приладів», і тим самим ця епоха встановлювала свій ясний і сталий порядок.

Епоху «важких приладів» замінює сучасність «легких приладів», із приходом якої, на думку З. Баумана [3], втрачає своє домінуюче значення боротьба за простір та територію. Цей аспект пов'язаний з тим, що можна працювати, накопичувати капітал, і навіть просто спілкуватися, не звертаючи увагу на простір та відстані.

Останнє здійснюється за допомогою віртуалізації простору. Світ стає більш мобільний та рефлексійний. Поряд з матеріальними речами починають існувати і набувати вартості речі віртуальні, які ми можемо відчувати та сприймати тільки обмеженою кількістю органів чуття (наприклад, зором і слухом).

Такі способи переоцінення часу значно впливають на те, як сучасні люди приймають життєво важливі рішення, вирішують спільні справи, беруть або не беруть участь у вирішенні соціальних питань.

За таких умов часто основним мотивом діяльності людей стає задоволення власних потреб без розгляду можливих наслідків своїх дій та відповідальності за ці дії, що може стати розповсюдженою суспільною нормою [3].

Розглянутий автором підхід до інтерпретації подій та стану сучасності демонструє нам кардинальні відмінності сьогодення від інших епох, тенденції до зміни основних цінностей людей, а також зміну засобів досягнення цілей та їх втілення в життя та діяльність людини.

Поряд з характеристиками різноманітних суспільних спільнот та верств сучасного суспільства можна виділити і загальні характеристики загроз та непевностей сучасності. П. Сенкевіч [10] вирізняє такі галузі життя сучасної людини, які можуть бути джерелом непевностей та загрози:

1. Інститути та структура влади на рівні держави та суспільних груп характеризуються меншою передбачуваністю і керуються

передусім філософією боротьби як основним знаряддям своєї політики.

2. Особисті стосунки між людьми та пізнавальні обмеження індивіда, зокрема його схильності до помилкових дій та ірраціональної поведінки.

3. Концентрація людей на отриманні якнайбільшої вигоди та прибутку і постійне зростання непевності в сферах бізнесу та сільського господарства.

4. Збільшення кількості екологічних проблем, що виникають у зв'язку з людською життєдіяльністю.

5. Технологічний прогрес, що проявляється в неконтрольованому збільшенні кількості приладів та машин. Розвиток цієї галузі відбувається настільки швидко, що часом навіть фахівцю важко бути поінформованим про всі зміни та новини своєї галузі.

6. Небажані наслідки діяльності інформаційних технологій, перебої та надлишок інформації, розповсюдження неправдивої інформації, нові форми злочинності – кібертероризм [10, с. 54–56].

Всі зміни, що відбуваються, психологічно впливають на людину, зокрема це може виявлятися у негативних стресових переживаннях, психологічному неприйнятті ситуації, необґрунтованому ризикуванні. Важливим аспектом сьогодення є процес розповсюдження інформації про зміни в суспільстві та про способи їх використання людиною для того, щоб у людей сформувалося своє ставлення до змін та власний спосіб адаптації до них [10]. Суспільні перетворення також можуть значною мірою впливати на глибинні зміни загальної суспільної свідомості, перебудувувати соціальну психіку нації [1].

Ставлення людини до змін та їх прийняття у теперішньому суспільстві набувають різноманітних форм та змістів. Існують дві думки щодо проходження цих процесів. З одного боку, зміни часто сприймаються як дуже негативне явище і застосовуються всі способи і методи, аби їх уникнути чи недопустити реалізацію та розвиток. На противагу останнім, кожна зміна – це крок вперед та новий етап (чи період) розвитку людства. Зміни сприймаються як частина щоденного життя і до них потрібно пристосуватися і переживати їх як частину буденності, формуючи, при цьому, до них своє ставлення.

У цьому аспекті Й. Козелецькі [7] зазначає про суспільство трансгресійне, у якому зміни становлять частину щоденної дійсності. Науковець вважає, що трансгресії (в значенні змін), які вкорінюються у сучасному суспільстві, трапляються дуже часто у епоху «пізньої сучасності» [7, с. 45]. Ці трансгресії бувають закритими та відкритими. Перші впродовж періоду часу стають доступними для широких верств суспільства. Інформацію про них можна віднайти в газетах, фахових виданнях та в інтернеті. Вони розповсюджуються та демонструються серед людей. До таких трансгресій можна віднести винаходи в галузях: медицини, проектів реформ, техніки, досягнень у різноманітних галузях науки та мистецтва. З іншого боку, практично неможливо отримати інформацію про закриті трансгресії, які, на думку вченого, відбуваючись у суспільстві, не підлягають розголошенню.

Існують дві основні стратегії впровадження змін у життя. Перша – це повільне і систематичне їх впровадження. Друга має на меті впровадження змін дуже швидко і брутально [7].

При цьому важливим аспектом є те, як людина сприймає та адаптується до змін, починає сприймати їх як частину свого життя.

Х. Гарднер [4] вважає, що у психологічному аспекті люди можуть змінювати свої погляди і тим самим адаптуватися до перетворень у довкіллі під впливом певних чинників.

Найчастіше модифікуємо ставлення до зміни під впливом зовнішніх чинників. У житті взаємодіємо з людьми, які є важливими для нас: наші рідні і близькі, вчителі та особи з найближчого оточення, котрі впливають на наш спосіб мислення і можуть його змінювати.

Не менш важливу роль у процесі зміни поглядів виконують політичні та громадські лідери, люди, вибрані на високі політичні посади, які наділені довірою суспільства, на думку Х. Гарднера [4], завдяки доброму володінню та використанню лінгвістичних здібностей, інтелекту. Часто саме ці люди більшою мірою впливають на думку людей порівняно з референтною групою чи організацією, у якій особа вчиться чи працює.

Трапляються ситуації, коли зміни свідомості та способу мислення відбуваються під впливом діянь та вчинків інших людей, наприклад, відомих художників та письменників.

Кожен вид навчання, середня освіта чи вища, має на меті виховання, формування і зміну поглядів. І навіть в особистому просторі людина також старається змінити та скорегувати погляди іншої, надзвичайно важливої для неї особи, застосовуючи свої інтерперсональні здібності. Ми хочемо, щоб близькі нам люди мали подібні чи ідентичні до наших погляди і щоб вони завжди узгоджувалися з нашою думкою.

Погляди людини перетворюються тільки тоді, коли вона сама прагне їх змінити, або ж життя з попереднім способом мислення у такому триваючому стані речей стає дуже ускладненим та важким. Ймовірність здійснення зміни збільшується тоді, коли всі вищеперелічені чинники сприяють впровадженню перетворень, при виникненні сприятливих обставин. Але коли більшість чинників суперечать змінам, то ймовірність їх впровадження буде дуже низькою [4].

Нині одним із психологічних наслідків триваючих змін може бути часте прийняття ризикованих рішень, а також розвиток схильності до ризику як риси особистості.

Схильність до ризику є загальною тенденцією особистості до ризикування або уникнення ризику, якою вона керується в більшості життєвих ситуацій [11].

Р. Студенський [12] вважає, що схильність до ризикування взаємопов'язана з особливостями непевної (нестабільної) ситуації. Ризикантом учений вважає ту людину, яка в ситуації вибору між безпечними обставинами і ризикованими, не вагаючись, вибере ризикований спосіб поведінки.

Дослідник описує схильність до ризику як індивідуальну особливість особистості, яка перебуває у постійній залежності від сприйняття, оцінки та прийняття, а також рівня мотивації до ризикування. Така схильність до ризику переважно проявляється у:

- стилі поведінки;
- готовності до здійснення неочікуваних, незапланованих дій;
- установці на одночасне переживання почуття задоволеності та ризикованої поведінки й дій.

Р. Студенський вважає, що кожній людині властива індивідуальна міра ризику, за якої людина переживає задоволеність, і ця діяльність є для неї приємною [12].

Можемо підсумувати, що схильність до ризику – багатогранне комплексне поняття, яке охоплює неповторні індивідуальні особливості людини разом із зовнішніми особливостями та обставинами, що формують схильність до ризику.

Сучасна людина, володіючи можливостями всебічного розвитку у суспільстві, яке постійно змінюється, не тільки сприймає та засвоює інформацію, але й постійно розширює межі своїх знань та вмій у різноманітних сферах життєдіяльності. Вона може оперувати новими техніками вивчення особистісних можливостей та здібностей шляхом подолання особистісних обмежень для здобуття нового досвіду. Отримані знання можна використовувати як для надання власній особистості більшої суб'єктності та значущості, так і для збагачення особистості в епоху швидкого впровадження змін [9].

Л. Марек [8] вважає, що у період змін сучасного світу людина втрачає почуття впевненості і вже не може радіти та насолоджуватись життям, як колись. Але водночас науковець зауважує і на позитивних сторонах таких обставин. Людина і надалі почуватися у безпеці у такому суспільстві, оскільки має надію, що перед нею відкриються нові можливості майбутнього розвитку. Л. Марек стверджує, що в цій ситуації у людей виникає почуття довіри до того, чого вони ще не знають повністю, але що, на їхню думку, не завдасть жодної шкоди, а тільки відкриє перед ними нові можливості для пізнання себе і власних потреб. А також дозволить побудувати якісно нові взаємини з іншими. Надія стає головним підтримувальним та мотивувальним до дій почуттям, елементом стабільності, яке повинно допомогти знайти вихід із ситуації непевності.

Інші дослідники (Л. Колаковські) зазначають, що сучасність і її обставини можуть призводити до появи феномена «байдужості до світу» [6]. Людина стає байдужою до страждань та емоцій інших, не бажає зважати на чужий біль, а співчуття до нещастя стає не потрібним. Л. Колаковські [6] підкреслює, що люди стараються протидіяти такому зростанню байдужості, і ця боротьба може набувати різноманітних форм. Одним зі способів такої боротьби є розвиток технологій та їх впровадження в життєдіяльність людини, що витісняє думки про байдужість до почуттів інших. Іншим способом, що служить для відволікання від вирішення прогалин у

спілкуванні та взаємодії з іншими людьми, є постійне прагнення накопичувати та володіти різноманітними речами. Чим більше речей такі особи накопичили, тим впевненіше і спокійніше щодо навколишніх змін та проблем вони себе почувають. Третім способом втечі від байдужості світу, на думку автора, є заглиблення у життя різноманітних спільнот та у суспільне життя в цілому, що відбувається через ідентифікацію з родиною, народом, нацією, релігійною спільнотою та ровесниками.

Такі інтенсивні процеси поглибленого спілкування з різними групами займають багато часу і тим самим дозволяють уникнути роздумів та сумнівів стосовно непевності в суспільстві та байдужості світу.

Висновки. Сучасні триваючі зміни в суспільстві значно впливають на спосіб життя сучасної людини. Ці зміни можуть викликати почуття стресу, формувати схильність до прийняття ризикованих рішень, здійснювати перетворення на рівні індивідуальної та суспільної психіки і задіювати глибинні прошарки останньої. При цьому існують механізми адаптації до таких обставин довкілля: спосіб прийняття зміни через інтеракцію з іншими, три способи втечі відволікання від суспільних непевностей, через розвиток почуття надії та позитивної налаштованості.

Ще одним механізмом адаптації змін можна назвати прагнення до самопідтримувального розвитку, який містить зростання благополуччя, пошук нових шляхів самореалізації.

Перспективи подальших наукових досліджень. Для покращення адаптативних можливостей особистості стосовно зростаючої кількості ризиків та непевності сучасного суспільства варто вивчати зміни, які у ньому відбуваються, а також ставлення і способи адаптації з метою знаходження та вироблення найбільш ефективних шляхів подолання негативних наслідків ситуації зміни, визначення можливих способів результативного пристосування до змінності середовища та можливостей отримання позитивного розвитку особистості в сучасних умовах.

1. Варій М.Й. Соціальна психіка нації: наукова монографія / М.Й. Варій. – Львів: Сполом, 2002 – 184 с

2. Beck U. Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności / U. Beck. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2002. – 373 c.
3. Bauman Z. Płynna nowoczesność / Z. Bauman. – Kraków: wydawnictwo Literackie, 2006– 244 c.
4. Gardner H. Niepospolite umysły / H. Gardner. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 1998. – 381 c.
5. Giddens A. Nowoczesność i Tożsamość. «Ja» i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności / A. Giddens. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2001. – 323 c.
6. Kołakowski L. Obecność mitu / L. Kołakowski. – Wrocław: wydawnictwo Dolnośląskie, 1994. – 401 c.
7. Koziński J. Społeczeństwo transgresyjne. Szansa i ryzyko / J. Koziński. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2004. – 392 c.
8. Marek L. Relacje międzyludzkie w perspektywie przemian współczesnego świata / L. Marek // Edukacja w społeczeństwie «ryzyka». Bezpieczeństwo jako wartość; red. M. Gwoździčka-Piotrowska, A. Zduniak. – Poznań, 2006. – 245 c.
9. Oleś P. Człowiek w świecie, czyli o zależności od doświadczenia i kreowaniu doświadczeń / P. Oleś // Nowoczesność jako doświadczenie: dyscypliny – paradygmaty – dyskursy; pod. red. A. Zeidler-Janiszewska, R. Nycz. – Warszawa: Academica, 2008. – 426 c.
10. Sienkiewicz P. Społeczeństwo informacyjne jako społeczeństwo ryzyka. / P. Sienkiewicz // Edukacja w społeczeństwie «ryzyka». Bezpieczeństwo jako wartość; pod. red. M. Gwoździčka-Piotrowska, J. Wołęjszo, A. Zduniak. – Poznań, 2007. – T. 3. – 331 c.
11. Stawiarska-Lietzau M. Wybrane podmiotowe uwarunkowania skłonności do ryzyka u kobiet i mężczyzn / M. Stawiarska-Lietzau // Psychologia zachowań ryzykownych. Koncepcje, badania, praktyka; pod. red. M. Goszczyńskiej, R. Studenskiego. – Warszawa: Żak, 2006. – 324 c.
12. Studenski R. Ryzyko i ryzykowanie / R. Studenski. – Katowice: PWN, 2004. – 314 c.

Орицин Л.С. Влияние изменений и неуверенности современного общества на личные особенности людей: психологический аспект.

Современные условия общественной жизни вынуждают нас задуматься над тем насколько определенными и стабильными являются его условия. Отношения человека к изменениям и их принятию в нынешнем обществе приобретают разнообразные формы и смыслы. Современные изменения в обществе осуществляют значительное влияние на образ жизни человека. При этом существуют механизмы адаптации к таким обстоятельствам окружающей среды.

Ключевые слова: изменения в обществе, трансгрессия, эпоха «тяжелых приборов», эпоха «легких приборов».

Oryshchyn L. An Impact of Changes and Uncertainty of a Modern Society: Psychological Aspect.

Various forms and attitude of public to the changes occurring and their acceptance in a modern society are described in the article, the major mechanisms of adopting to the environmental conditions are presented.

Key words: *changes in a society, transgression, an epoch of "hardware", an epoch of «software».*

Стаття надійшла 16 серпня 2011 року

УДК 159.923

І.М. Ралько

СУТНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФУНКЦІЇ ОСОБИСТІСНОЇ СВОБОДИ

Аналізуються психологічні наукові доробки, що стосуються автентичної свободи особистості, класифікуються поняття і види свободи, описуються функції особистісної свободи.

Ключові слова: *свобода, автентична свобода, особистісна свобода, вибір, функції особистісної свободи.*

Постановка проблеми. Свобода як автентичність та стійкість духу особистості, як ключова структура та основа духовності людини є базовим предметом вивчення модерної вершинної психології. Вона поставала провідною цінністю життя як окремою особистості, так і цілих народів. Саме автентична свобода особистості є гарантом та умовою її успішної соціалізації, творчого становлення, особистісного зростання. Тому дослідження та вивчення цієї проблематики є не лише екзистенційно цікавим, але і суспільно важливим. Зростання рівня соціальної та духовної відповідальності призведе до зниження рівня злочинності, збільшення самоактуалізованих та успішних особистостей, а отже і зростання добробуту та духовності суспільства.

Стан дослідження. Більшість наукових праць лише торкаються проблеми свободи і стосуються здебільшого тих чи інших окремих аспектів свободи: свободи вибору, свободи волі, особисті-